

ELBİSTAN MEYDAN MUHAREBESİ VE İLHANLILARIN YENİ ANADOLU POLİTİKASI

Dr. Erol KELEŞ*

Öz

XIII. asrın ortalarında kurulmuş olan Memlük ve İlhanlı Devleti'nin ortak coğrafyanın hâkimiyetini ele geçirmek ve bölgede yegâne güç olmak için kıyasıya bir mücadelenin içerisine girecekleri aşikârdı. Zira 1260 Aynicalut Savaşı bu hesaplaşmanın fitilini ateşlemesi bakımından önemli bir yere sahiptir. Moğollara ilk hezimetini tattıran Memlükler, Suriye hâkimiyetini sağladıkları gibi aynı zamanda İslam dünyasının da göz bebeği konumuna yükselmiştir.

Berke Han'dan itibaren İslam'ı seçen Altın Orda'nın İlhanlılarla rakip hale gelişi ve sürekli kuzeyden baskı yapması ve bu bağlamda gelişen Altın Orda - Memlük müttefikliği Memlüklerin elini güçlendirmiştir. Bu arada Anadolu'da artan Moğol baskısı karşısında Türkiye Selçuklu yönetiminin acziyeti, Memlüklerle sığınan çevrelerin Sultan Baybars'ı bir Anadolu seferi konusunda teşvik etmeleri ve nihayet Pervane'nin bizzat yardım talepleri böyle bir seferi kaçınılmaz hale getirmiştir.

1277'de Elbistan Ovası'nda bir Moğol birliğini yok eden Baybars, kısa sürede Anadolu'da hâkimiyet kurmuşsa da beklediği yardımı göremeyince geri çekilmiştir. Ancak O'nun bu seferi Anadolu açısından bir felakete dönüşmüştür. Bölgede bir Türkmen katliamı yapan Abaka, aldığı kararlarla Anadolu üzerindeki tahakkümünü daha da arttırma yoluna gitmiştir. Neticede bir yandan Moğol valilerinin keyfi yönetimi diğer taraftan buna tepki olarak ortaya çıkan isyan hareketleri, Anadolu'da sosyo-ekonomik vaziyeti daha da zayıflatmıştır.

Anahtar kelimeler: Sultan Baybars, Elbistan, Abaka, İlhanlı, Anadolu.

Elbistan Battle And The New Anatolia Policy Of The Ilkhanids

Abstract

It was obvious that Memluks and the Ilhans, both of which were founded in the middle of the 13th century, would enter into a fierce struggle to seize domination of the common geography and become the sole power in the region. For that reason, The Aynicalut Battle fought in 1260 has a significant place

* İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Ana Bilim Dalı.

in terms of fusing the tension. The Memluks, the owner of the first rout of the Mongols, not only seized the control of the Syria but also raised to the level of being the pupil in the Islam World.

The rivalry of Altın Orda, choosing Islam after Berke Han, against the Ilhans and their constant pressure from the North and the development of the alliance between the Altın Orda and the Memluks strengthened the hands of the Memluks. In the meantime, the incapability of the governance of the Turkish Selcuks against the increasing Mongol pressure in Anatolia, the encouragement of the people refuging to the Memluks concerning a campaign to Anatolia under the rule of the Sultan Baybars and finally Pervane's calls for help in person made such a campaign inevitable.

Although Baybars, smashing a Mongol force in Elbistan in 1277, established a control in a short time, he withdrew as he did not get the help he expected. However, his campaign turned into a disaster in terms of Anatolia. The Abaka, performed a massacre of Turkmens, pursued a goal to raise its dominance over Anatolia through the decisions they made. After all, both the arbitrary governance of the Mongol governors and the rebellions emerging as a reaction to these weakened the socio-economic conditions in Anatolia.

Keywords: *The Sultan Baybars, Elbistan, Abaka, The Ilkhanids, Anatolia.*

Sünnî İslam dünyası ile İlhanlılar arasındaki mücadelelerin esasını İlhanlı-Memlük çekişmeleri oluşturmaktaydı. Memlükler, 1260 Aynicâlût Savaşı arifesinde bir bakıma Sünnî İslam'ın koruyuculuğunu üzerine almış görünse de¹ aynı dönemde Ortadoğu'da kurulmuş olan bu iki siyasi teşekkülün karşı karşıya gelmesi şüphesiz sadece dini temeller üzerine inşa edilemez. Bunun yanında bölgenin siyasi şartlarının da mücadelenin sebebini teşkil ettiğini belirtmek yerinde bir tespit olacaktır.

Berke Han'ın önce Hülegü ardından Abaka ile yapmış olduğu mücadeleler, Altın Orda ile Mısır Memlüklüleri arasında ilişkilerin gelişmesine sebep olmuştur. Bu iki kardeş siyasi teşekkülün bitmek bilmeyen mücadelelerini değerlendiren Memlüklüleri, özellikle Yakındoğu hâkimiyeti için mücadele halinde olduğu İlhanlılar karşısında kendisine vazgeçilmez bir müttefik bulmuştu.² Bu sebeple Memlüklüleri, Altın Ordu ile İlhanlılar arasındaki husumetin uzaması ve derinleşmesi şartıyla Altın Ordu Devleti'nin büyümesinden yana bir politika takip ediyordu. Çünkü İlhanlı hâkimiyeti altındaki İran toprakları kendi ülkesiyle sınırdı. Güçlü İlhanlı Devleti, Memlüklü toprakları için her zaman bir tehdit oluşturmaktaydı.³

Sultan Kutuz'u (1259-1260) bir suikast neticesinde öldürüp, Memlük tahtına oturan Baybars, İlhanlılarla yapılan barış görüşmelerinde bir sonuç alamamıştı. Zira O, işgal edilen tüm İslam beldelerinin kendisine iade edilmesini talep etmekteydi ki bu da Abaka nezdinde şiddetle reddediliyordu.⁴ Şüphesiz

¹ Geniş bilgi için bkz. Preise Amitai, *Mongols and Mamluks: The Mamluk-İlkanid War (1260-1281)*, Cambridge University, Cambridge 1996, s. 202 vd.

² K. Yaşar Kopruman, *Mısır Memlüklüleri Tarihi (Sultan el-Malik al-Mu'ayyad Şeyh al-Mahmudi Devri)*, Ankara 1989, s. 6 vd.; İsmail Yiğit, *Memlukler (1250-1517)*, İstanbul 2008, s. 33.

³ A. Yu. Yakubovskiy, *Altın Ordu ve Çöküşü*, (nşr. Hasan Eren), Ankara 2000, s. 42 vd.

⁴ Yiğit, *a.g.e.*, s. 140.

Sultan Baybars'ı böyle bir Anadolu seferine teşvik eden etkenlerin başında Muineddin Pervane ile bazı Selçuklu beylerinin davet mektupları da gelmekteydi.⁵ Hatta Hatiroğlu Ziyaeddin ve Pervane'nin oğlu, yanlarında yüz kişi ile birlikte Şam'a kadar gitmişler ve Sultan Baybars'tan Anadolu'ya bir sefer yapmasını istemişlerdir.⁶ Bunun yanı sıra Anadolu Türkmenlerinin yardımını alabileceği düşüncesi de Sultan Baybars'ı böyle bir sefere yöneltmişti.⁷

Şubat 1277'de Kahire'den hareket eden Sultan Baybars, 6 Nisan'da Halep'e ulaştı. Burada ordunun toplanmasını bekledikten sonra Antep'e doğru hareket etti. Kuzeye yönelen ordu Göksun civarına gelince Ermeniler, Kırşehir kışlağında bulunan Toku ve Tudavun noyanlara haber gönderdiler. Esasında Mısır ordusunun yaklaştığı haberini ilk önce Kilikya Ermeni Kralı Leon vermişti.⁸

Memlük ordusunun Elbistan Ovası'na geleceği haberi üzerine bahsi geçen Moğol noyanları hazırlıklarını tamamlayıp Binboğa Dağları üzerinden Elbistan Ovası'na ulaştı.⁹ Pervane Muineddin de yanında Tacik¹⁰ ve diğer birlikleriyle Moğol noyanlarına eşlik etmekteydi.¹¹ Bu arada Niğde'de bulunan Moğol kuvvetlerinin de bölgeye hareket etmesiyle yaklaşık 30.000 kişilik bir Moğol kuvveti Elbistan Ovası'nda toplanmış ve savaşa hazır hale gelmişti.¹² Aksarayî Baybars'ın hızlı hareket ederek, Niğde kışlağında bulunan Baycu Noyan'ın kuvvetlerinin diğer Moğol birlikleriyle birleşmesine imkân tanımadığını belirtmektedir.¹³ Nitekim Baybars, Antep-Göynük-Göksun güzergâhını takip ederek Akçaderbent'e ulaştı. Bu arada Emir Şemseddin el-Aşkar komutasındaki Memlük öncü kuvvetleri 3.000 kişilik bir Moğol birliğini bozguna uğratmıştı ki, Moğol ordusunun Elbistan Ovası'na ulaştığı haberi geldi. Tepeler üzerine

⁵ Şehabeddin b. Fazlullah el-Ömeri, *Ebsar fi Mesaliku'l Memalik'il-Emsar (Türkler Hakkında Görüşlerim ve Duyduklarım)*, Nşr. Ahsen Batur, İstanbul 2014, s. 402; *Baybars Tarihi II*, Nşr. M. Şerefüddin Yaltkaya, Ankara 2000, s. 49; İbnü'l-Verdi, *Tarih-i İbnü'l-Verdi*, Nşr. Mustafa Alican, İstanbul 2017, s. 119; Mirhond, *Tahrir-i Ravzatu's-Safa (5. Kısım)*, Nşr. Dr. Abbas Zeryab, Tahran 1358, s. 915. Ayrıca bkz. E. Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, Ankara 2011, s. 158.

⁶ Bkz. Reşidüddin Fazlullah, *Camii't Tevarih (İlhanlılar Kısmı)*, Nşr. İsmail Aka vd., Ankara 2013, s. 112; *Anonim Selçukname (Tevarih-i Ali Selçuk)*, Nşr. H. İbrahim Gök vd., Ankara 2014, s. 48; M. Fuad Köprülü, "Baybars I", *İA II*, s. 359.

⁷ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 2010, s. 561; J.A. Boyle, "Dynastic and Political History of the İlkhans", *The Cambridge History of İnan V*, Nşr. J.A. Boyle, Cambridge 1968, s. 361.

⁸ Bkz. Gregory Ebu'l Faraç, *Ebu'l Faraç Tarihi II*, Süryanice'den İngilizce'ye Çev.: Ernest A. Wallis Budge, Türkçe Nşr. Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1999, s. 598; Gregory Ebu'l Faraç, *Muhtasari'd-Düvel*, Nşr. Şerafeddin Yaltkaya, Ankara 2011, s. 50. Ayrıca bkz. Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Camii'd-Düvel II*, Nşr. Ali Öngül, İzmir 2000, s. 116.

⁹ Bkz. İbnü'l-Verdi, *a.g.e.*, s. 119.

¹⁰ Tacik, eski şekli Tazik ya da Tajik olup, Arap manasının yanı sıra Türk'ün aksine İranlı manasında kullanılmıştır. Bir Arap kabilesi olan Tayy'dan teşkil edilmiştir. İranlılara en yakın olan bu kabileden dolayı tüm Arap kabilelerinin genel adı olmuştur. Bkz. W. Barthold, "Tacik", *İA*, XI, s. 616. Kaşgarlı Mahmud, "Tat" kelimesinin Farsî yani İranlılar için kullanıldığını göstermekle birlikte Tuhsi ve Yağma lehçelerinde Müslüman olmayan Uygurlar için de kullanıldığını belirtmektedir. Bkz. Mahmud el-Kaşgârî, *Divânü Lügâti't-Türk*, Nşr. Serap Tuba Yurtsever vd., İstanbul 2007, s. 539 vd. Thomsen'a göre Türk ülkelerindeki yabancı unsurları ifade emektedir. Bkz. V. Minorisky, "Tat", *İA*, XII/1, s. 46.

¹¹ Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, Nşr. Mürsel Öztürk, Ankara 2000, s. 87.

¹² İbn Bibi, *El-Evamirü'l-Ala'iyye fi'l-Umuri'l-Ala'iyye*, Nşr. Mürsel Öztürk, Ankara 2014, s. 615.

¹³ Aksarayî, *a.g.e.*, s. 87.

çıkışmış olan Memlük askerleri artık Moğol ordusunun Elbistan Ovası'nda savaşı düzeni aldığını rahat bir şekilde görebiliyordu (15 Nisan 1277).¹⁴

Moğol komutanlar, Pervane'nin komuta ettiği Selçuklu birliklerini ihanet edebilecekleri endişesiyle kenara ayırmışlardı. Gürcü birliklerinin de bulunduğu Moğol ordusunun sağ cenahı, yoğun bir şekilde Memlük ordusuna saldırmışsa da Sultan Baybars'ın birlikleriyle yapmış olduğu hamle savaşın kaderini belirlemiştir. Dağılan Moğol kuvvetleri dağlara kaçmaya başlamışsa da takip edilerek kılıçtan geçirilmişlerdir.¹⁵ Moğol ordusu içerisinde bulunan 3.000 Gürcü askerinin yaklaşık 2.000'i ölümlük diğerleri Gürcistan'a dönmüş, Moğol ordusunda ise 5.000 kişi savaş meydanında hayatını kaybetmişti.¹⁶

Moğol birlikleri içinde bulunan Selçuklu kuvvetleri ise savaşa girmemişti. Bu kuvvetlerin bir kısmı beyleriyle birlikte daha sonra Memlûklü ordusuna katılacaklardı.¹⁷ Muharebeden sonra Zamantı Kalesi'ne varan Sultan, Darende üzerinden Kayseri'ye ulaştı. Şehir halkı ve ayanları tarafından sevinçle karşılandı (22 Nisan 1277).¹⁸ Moğolların korkusundan Tokat'a kaçmış olan Pervane'ye¹⁹ haber göndererek Kayseri'ye gelip tekrar görevini yapmasını söyledi.²⁰ Ancak Pervane, Abaka ile Baybars'ı karşı karşıya getirme niyetinde olduğu için zaman kazanıyordu.²¹ Çünkü bu durum her hâlükârda onun yararına olacaktı. Bir yandan da İlhanlı hükümdarına olayı haber vermesi için Seyfeddin Erbeği'yi göndermişti.²² Kayseri'de kaldığı süre içerisinde ordusunun ve hayvanlarının tüm ihtiyaçlarının kendi paralarıyla karşılanmasını askerlerine bilhassa emrediyordu. Nitekim Anadolu'ya bir istilacı olarak değil, Moğol işgalinden kurtarmak maksadıyla geldiği izlenimini vermek istiyordu. Gönderdiği fetihnâmelerde ise Anadolu'yu bir günde fethettiğini belirtiyordu.²³

Pervane'nin niyetini anlayan Sultan Baybars, kısa süre sonra Anadolu'dan ayrılacaktır.²⁴ Diğer yandan bölgenin harebeye dönmesi ve Kayseri de kaldığı

¹⁴ İbni Tagrıberdi, *En Nücümü'z-Zahire*, Nşr. Ahsen Batur, İstanbul 2013, s. 53 vd.

¹⁵ Bkz. *Baypars Tarihi II*, s. 84 vd.; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 54; *Anonim Selçukname*, s. 48; *Camiü't-Tevarih*, s. 112; *el-Evamirü'l-Ala'iyye*, s. 615 vd.; Aksarayi, *a.g.e.*, s. 88; *Ebu'l-Farac Tarihi II*, s. 599; *Tarih-i Muhtasari'd-Düvel*, s. 50; el-Ömeri, *a.g.e.*, s. 402; H. Oktay, *Ermeni Kaynaklarında Türkler ve Moğollar*, İstanbul 2007, s. 237; Aknerli Grigor, *Okçu Milleti Tarihi*, Nşr. Hrand D. Andriasyan, İstanbul 2007, s. 69 vd.; King Hetum, *History of the Tatars*, Nşr. Robert Bedrosian, Long Branch, New Jersey 2004, chapter 34.

¹⁶ Bkz. *Ebu'l-Farac Tarihi II*, s. 599; *Tarih-i Muhtasari'd-Düvel*, s. 50; Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, Ankara 2011, s. 483. Ancak Moğolların daha fazla kayıp verdiği dair bilgiler de mevcuttur. Bkz. O. Turan, *a.g.e.*, s. 562.

¹⁷ Bu beyler hakkında bkz. *Baypars Tarihi II*, s. 86; O. Turan, *a.g.e.*, s. 562 vd.

¹⁸ Baybars'ın Kayseri'deki icraatları hakkında bkz., *Baypars Tarihi II*, s. 87 vd.; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 55; el-Ömeri, *a.g.e.*, s. 139 vd.

¹⁹ *Camiü't-Tevarih*, s. 113; *Anonim Selçukname*, s. 48; Aksarayi, *a.g.e.*, s. 88.

²⁰ *Camiü't-Tevarih*, s. 113; Yazıcızade Ali, *Tevarih-i Al-i Selçuk*, Nşr. Abdullah Bakır, İstanbul 2009, s. 817; E. Merçil, *a.g.e.*, s. 160.

²¹ Pervane Sultan'a haber gönderip Anadolu'dan ayrılmamasını istedi. Bir habere göre Sultan'ın Sivas'a gitme niyeti vardı. Ancak Sultan Baybars, Pervane'nin esas amacını bildiğinden Şam'a dönecektir. *Baypars Tarihi II*, s. 88 vd.; İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 55.

²² İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 623.

²³ Bkz. Aksarayi, *a.g.e.*, s. 88; *Ebu'l-Farac Tarihi II*, s. 599.

²⁴ Bkz. Aksarayi, *a.g.e.*, s. 89.

on günlük süre içerisinde tüm yolların kapatılmış olmasından dolayı ticaret durmuştu. Bu yüzden tahıl fiyatları artmış, erzak kıtlığı baş göstermişti. Nihayet uzun süre ülkesinden ayrı kalan askerin yıpranmış olması da Sultan'ın bu kararı almasında etkili olmuştur.²⁵ Sultan Baybars, ülkesine dönmek üzere Kayseri'den hareketle Elbistan Ovası'na varmış, savaşın olduğu meydanı gezmiş, burada yaptığı birtakım tetkiklerden sonra geldiği güzergâhı takip ederek Anadolu'dan çekilmiştir.²⁶

Baybars'ın Anadolu'dan ayrılmasından hemen sonra Abaka büyük bir kuvvetle Anadolu'ya girmiştir.²⁷ Erzincan-Divriği üzerinden hızla savaşın yapıldığı Elbistan Ovası'na gelen Abaka, burada Moğol askerlerine ait cesetleri görünce derin bir üzüntü duymuştu.²⁸ Ordusunun yorgunluğu ve bölgede yoğun sıcakların bastırması sebebiyle ileri hareketine devam etmemiştir.²⁹ Ancak bunun faturasını Anadolu Türkmenlerine kesmiş ve büyük bir katliama girişmiştir.³⁰ Öyle ki Abaka bazı şehirlerin yağmalanıp halkının topyekûn katledilmesi emrini verecektir.³¹ Bu katliam o kadar büyük olacaktır ki Kayseri'den Erzurum'a kadar çiftçi, asker ve ahaliden yarım milyon insan öldürülecektir.³² Hayton (Hetum), Abaka'nın geri çekilmekte olan Sultan'ın ordusunun geri kısmına saldırarak iki bin kişiyi esir aldığını ifade etmektedir.³³ Vezir Şemseddin Cüveynî'nin girişimleriyle Sivas dâhil olmak üzere bazı şehirler satın alınmak suretiyle bir nebze de olsa kurtuluşa ereceklerdir.³⁴ Aksarayî, Sultan Baybars'ın Anadolu seferinin felaketleri de beraberinde getirdiğini, Moğol baskısının daha da arttığını, bunun sonucunda isyan hareketlerinin yoğunlaştığını ifade etmektedir.³⁵

Abaka Anadolu'da düzenin sağlanması ve muhafazası ile Pervane'nin evi Hısn-ı Kuganiye'yi³⁶ yıkması için kardeşi Kongurtay'ı görevlendirdi. Kendisi ise dinlenmek ve önemli kararlar almak üzere yazlık karargâhı Aladağ'a dön-

²⁵ Bkz. Aksarayî, *a.g.e.*, s. 88; el-Ömerî, *a.g.e.*, s. 142; Münecimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *a.g.e.*, s. 117; *Anonim Selçukname*, s. 49; İbnü'l-Verdi, *a.g.e.*, s. 119; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *SAD I*, Ankara 1970, s. 43; Ali Sevim - Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 483; Yiğit, *a.g.e.*, s. 53.

²⁶ Bu konu hakkında geniş bilgi için bkz. İbni Tagrıberdi, *a.g.e.*, s. 55 vd.; el-Ömerî, *a.g.e.*, s. 143 vd.

²⁷ Aksarayî, *a.g.e.*, s. 89.

²⁸ Bkz. Aksarayî, *a.g.e.*, s. 89; İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 625; *Baypars Tarihi II*, s. 112; *Anonim Selçukname*, s. 49; Gregory Ebu'l Faraç, *a.g.e.*, s. 50; *Tevarih-i Al-i Selçuk*, s. 818; A.G. Galstyan, *Ermeni Kaynaklarına Göre Moğollar*, Nşr. İ. Kamalov, İstanbul 2005, s. 52. Ayrıca bkz. C. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Nşr. Erol Üyepazarıcı, İstanbul 2011, s. 280 vd.

²⁹ Bkz. Korykoslu Hayton, *Doğu Ülkeleri Tarihinin Altın Çağı*, Nşr. A. Tayfun Özcan, İstanbul 2015, s. 129.

³⁰ M. Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, İstanbul 1981, s. 81 vd.; M. Halil Yinanç, "Elbistan", *İA IV*, s. 228.

³¹ Bkz. el-Ömerî, *a.g.e.*, s. 402; İbnü'l-Verdi, *a.g.e.*, s. 119; King Hetum, *a.g.e.*, chapter 34; A.G. Galstyan, *a.g.e.*, s. 72. Ebu'l-Farac, Abaka'nın emri olmamasına rağmen Moğolların bölgedeki Hristiyanlara da katliam uyguladıklarını dile getirmektedir. Bkz., *Ebu'l-Farac Tarihi II*, s. 600.

³² *Baypars Tarihi II*, s. 92; Boyle, "a.g.m.", s. 361; Yiğit, *a.g.e.*, s. 54; M. Fuad Köprülü, "Baybars I", s. 360.

³³ Bkz. Korykoslu Hayton, *a.g.e.*, s. 128.

³⁴ *Camiü't-Tevarih*, s. 113; Merçil, *a.g.e.*, s. 160.

³⁵ Bkz. Aksarayî, *a.g.e.*, s. 89.

³⁶ Bugünkü Şebinkarahisar.

dü.³⁷ Aslında Abaka, Elbistan Ovası'nda Moğol askerlerine ait cesetlerin içerisinde bir tek Selçuklu askeri göremeyince Pervane'nin savaşa girmediğini ve bir oyun oynadığını düşünmeye başlamıştı. Zaten dönerken de tutuklanması için Kongurtay'ı görevlendirmişti. Neticede Kongurtay tarafından derdest edilen Muineddin Süleyman Pervane izlediği yanlış siyasetin kurbanı olarak Aladağ'da bulunan İlhan Abaka'nın huzuruna çıkartılacaktır. Kurultayda emirler Pervane'nin üç günah işlediği konusunda hem fikirdiler. Birincisi Bunduktar'ın (Baybars) geldiğini haber vermeyişi, ikincisi düşmandan kaçışı ve üçüncüsü de hemen kulluğa yani Abaka'nın huzuruna gelmemesiydi. Bu yüzden gözetim altında tutulması gerektiğini söylediler.³⁸ Tudavun Noyan ile Toku Ağa'nın kadınları, çocukları ve adamları her gün Abaka'nın yanına gelip Pervane'nin öldürülmesi konusunda ısrar ediyorlardı.³⁹ Abaka ise Pervane'nin ihanet edemeyeceğini düşünüyordu. Ancak Sultan Baybars ile yazışmalarını gösteren mektupların ortaya çıkmasıyla O'nun idamını onaylama konusunda tereddüt göstermemiştir.⁴⁰ Aladağ yaylağında toplanan kurultayın verdiği karar gereğince Pervane yanındakilerle birlikte⁴¹ öldürülecektir (2 Ağustos 1277).⁴² Anonim Selçuknâme'nin verdiği bilgiye göre de Pervane, Elbistan Ovası'nda öldürülen askerlerin ailelerine teslim edilmiş ve onlar tarafından linç edilerek öldürülmüştür.⁴³ Aksarayî Pervane'nin yanında bulunan bilge kişilerden işittiklerini şu şekilde anlatır:

“Pervane ve yanındakiler Aladağ'a giderken Erzincan civarında O'nu teselli etmeye çalışmışlar ve sağ salim bir şekilde tekrar ülkesine döneceğini söylediklerinde Pervane, artık Horasanlıların (Moğollar) bu ülkeye sahip olacağını bundan kurtuluşun imkânsız olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca kaçma şansının olmasına rağmen bunu reddettiğini ve bunu yaparsa Moğolların halkı katletmek için geleceğini söyleyerek kaderine teslim olduğunu”

belirtmektedir.⁴⁴

1277'deki Elbistan hezimetini İlhanlı devletinin Anadolu siyaseti konusunda önemli bir kırılmaya sebep olmuştur.⁴⁵ Her şeyden evvel artık Anadolu

³⁷ *Camiü't-Tevarih*, s. 114; F. Sümer, “a.g.m”, s. 43 vd.

³⁸ Bkz. *Camiü't-Tevarih*, s. 114.

³⁹ *el-Evamirü'l-Ala'iyye*, s. 624; *Selçukname*, s. 241.

⁴⁰ Bkz. *el-Evamirü'l-Ala'iyye*, s. 625 vd.; *Selçukname*, s. 241.

⁴¹ Bkz. İbnü'l-Verdi, *a.g.e.*, s. 119. Pervane ile birlikte katlolunanlar arasında Seyfeddin Belaküş Çavış, Menkurs Çaşnigir ve Seyfeddin İbni Eksi gibi kişiler de vardı. Bkz. *Baybars Tarihi II*, s. 93.

⁴² Bkz. Aksarayî, *a.g.e.*, s. 90; *Tevarih-i Al-i Selçuk*, s. 820; *Müneccimbaşı II*, 117; el-Ömeri, *a.g.e.*, s. 402; Hamdullah Kazvini Müstevfi, *Tarih-i Güzide*, (Farsça trc. Abdullah Hüseyin Nevai), Tahran 1944, s. 592; Hamdu'llah Mustawfi-i Kazvini, *The Ta'rikh-i Guzida (Tarih-i Güzide)*, (İngilizce trc. E. Browne), London 1913, s. 143; King Hetum, *a.g.e.*, chapter 34. Ayrıca bkz. H. Oktay, *a.g.e.*, s. 237; Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 484; J.A. Boyle, “a.g.m”, s. 361; Süleyman Pervane hakkında geniş bilgi için bkz. J.H. Kramers, “Muinid-dün Süleyman Prvane”, *IA VIII*, s. 556 vd.

⁴³ Bkz. *Anonim Selçukname*, s. 49.

⁴⁴ Bkz. Aksarayî, *a.g.e.*, s. 90 vd.

⁴⁵ Bu konu için bkz. F. Sümer, “a.g.m”, s. 44 vd.

bütünüyle Moğol tahakkümü altına alınmıştır.⁴⁶ Anadolu'da görevlendirilen Moğol idarecilerinin keyfi davranışları, isyan hareketleri gibi olaylar Anadolu'nun sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan gerilemesine sebep olmuştur. 1318'e kadar Selçuklu hanedanlığı gölge halinde yaşamını sürdürse de fiilen bir devletten söz edilemezdi. Bu siyasi ortam İlhanlı nüfuzunun sirayet edemediği Anadolu'nun uc bölgelerinde kurulacak olan Türkmen beyliklerini adeta Moğol baskısından kaçan tüm çevrelerin sığınağı konumuna yükseltmiştir.⁴⁷ Diğer taraftan 1277 Elbistan Muharebesi, İlhanlı-Memlûklü sınırlarında bir değişikliğe sebep olmamış ve iki devlet 1260 sonrası sınırlarına çekilmişlerdir.⁴⁸

İlhanlıların Anadolu'yu artık doğrudan idare etmeye karar vermeleri ve bu arada güneyde Memlûklerin sürekli Anadolu'da çıkan Moğol karşıtı ayaklanmaları körüklemeleri, devletin merkezi Tebriz ile ülkenin batı ve güney bölgelerini birbirine bağlayan geçiş noktalarının daha iyi muhafaza edilmesinin gerekliliğini elzem kılmıştır. Aynı zamanda kuzeyde Altın Orda'nın devamlı Mısır ile birlikte hareket ederek Azerbaycan'a doğru yayılma siyaseti de buna ilave edilirse durumun ciddiyeti daha iyi anlaşılmaktadır. Bu bağlamda sözü edilen üç coğrafyaya -Kafkasya, Anadolu, Suriye- aşağı yukarı eşit mesafede olan Aladağ yaylağı İlhanlı hükümdarlarının yazlık karargâhı haline gelecektir.⁴⁹ Nitekim bu bölge üzerinden büyük orduların en kısa mesafede doğudan-batıya ya da kuzeyden-güneye sevki mümkün olabilmekteydi. Hülâgû'den itibaren bunu gören İlhanlılar bölgeye ayrı bir değer vermişlerdir.⁵⁰

Abaka, Aladağ'da Muineddin Süleyman Pervane'nin idamını gerçekleştirdikten sonra Anadolu'nun yönetimi ile ilgili önemli kararları da burada aldı. Kardeşi Kongurtay Anadolu'nun dirlik ve düzenini kendisi adına sağlayacaktır. Veziri Şemseddin Cüveynî ise Anadolu'nun gelirlerini Moğol mali sistemine göre yeniden tanzim etmiş,⁵¹ bu bağlamda Selçuklu yönetimini Tebriz'e yani İlhanlı hükümdarına bağlamak maksadıyla "*Nâib-i Saltanat-ı Memâlik-i Rûm*" ve "*İstîfâ-i Memâlik-i Rûm*" gibi makamlar teşkil edilmiş ve merkezden

⁴⁶ Anadolu'daki yeni Moğol yönetiminin mahiyeti hakkında geniş bilgi için bkz. C. Cahen, *a.g.e.*, s. 287-308.

⁴⁷ Bkz. O. Turan, *a.g.e.*, s. 523 vd.

⁴⁸ B. Spuler, *İran Moğolları (Siyaset, İdare ve Kültür)*, Ankara 1987, s. 85; Muammer Gül, *Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu*, İstanbul 2010, s. 113.

⁴⁹ *Camiü't-Tevarih*, s. 71; Müverrih Vardan, "Türk Fütühatı Tarihi (889-1169)", Nşr. Hrand D. Andreasyan, *İÜEFY, Tarih Semineri Dergisi I/2*, İstanbul 1937, s. 233; Vardan Arewelts'i, *Compilation of History*, Nşr. Robert Bedrosian, Long Branch, New Jersey 2007, s. 92; W. Barthold, "Hulagu", *IA V/1*, s. 582.

⁵⁰ Bkz. Marco Polo, *Dünya'nın Hikâye Edilişi*, Nşr. Işık Ergüden, İstanbul 2003, s. 77 vd.; F. Sümer, *Kara Koyunlular*, Ankara 1992, s. 33.

⁵¹ Bkz. *Camiü't-Tevarih*, s. 114; Z. Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1981, s. 235 vd. Ayrıca bkz. Z. Velidi Togan, "Moğollar Devrinde Anadolu'nun İktisadi Vaziyeti", *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası I*, İstanbul 1931, s. 18; F. Sümer, "a.g.m.", s. 45; C. Cahen, *a.g.e.*, s. 283; Ali Semim-Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s. 486. Bu tarihlerden itibaren Anadolu'da Moğollara karşı başta Karamanlılar olmak üzere Türkmen direnişi başlayacaktır. Bkz. *el-Evamirü'l-Ala'iyye*, s. 628 vd.; O. Turan, *a.g.e.*, s. 575 vd.

hükümdar adına atanan görevliler vasıtasıyla Anadolu siyasi ve mali açıdan kontrol altında tutulmuştur.⁵²

Anadolu'nun doğu ve orta kesimlerinin devlet kontrolü altında olmasına özen gösteren İlhanlı hükümdarları, bilhassa bu bölgelere Moğol ve doğudaki Türk oymaklarını iskân etmişlerdir. Dolayısıyla İlhanlılar tarafından Anadolu'nun idare işlerine tayin olunan noyan ve beyler görevlendirildikleri bölgelere kendi oymağı ile gelerek, iktâ olarak aldıkları bu toprakları yurt tutmaya başladılar.⁵³

Sonuç

Hemen hemen aynı tarihlerde kurulan Memlük ve İlhanlı siyasi teşekkülleri özellikle Suriye ve Anadolu hâkimiyeti için kıyasıya bir mücadeleye giriştiler. Aynicâlût Savaşı'nda Moğollara galebe çalan Memlükler, Suriye toprakları üzerinde hâkimiyet tesis etmeyi başardığı gibi İslâm dünyasında da dikkatleri üzerinde toplamayı başardı.

Baybars'ın iktidara gelişiyle birlikte Memluk-İlhanlı mücadelesi daha da ivme kazanacak ve nitekim Baybars, Anadolu üzerinde artan Moğol tahakkümünü bertaraf etmek amacıyla ve bu arada gelen yardım talebi üzerine 1277'de Anadolu'ya girerek, Elbistan Ovası'nda bir kez daha Moğollara ağır darbe indirecektir. Kısa sürede Anadolu'nun büyük bir bölümünde hâkimiyet kurmasına rağmen beklediği ilgiyi görememiş ve bunun üzerine bölgeden çekilme kararı almıştır. Sultan Baybars'tan bunun hesabını soramayan Abaka ise Anadolu'yu yağmalayarak, Türkmenlere yönelik büyük bir katliama girişmiştir. Bununla da yetinmeyen Abaka Anadolu siyasetini değiştirmiş ve bu bağlamda bölgeyi doğrudan atadığı valiler vasıtasıyla idare etme kararı almıştır. Moğol idarecilerin müsrif davranışları büyük tepkilere yol açmış ve sonuçta Anadolu sosyal ve iktisadi manada daha da kan kaybetmiştir.

Kaynaklar

AKSARAYI, Kerimüddin Mahmud-i: *Müsameretü'l-Ahbar*, Nşr. Mürsel Öztürk, Ankara 2000.

ALİ, Yazıcızade: *Tevarih-i Al-i Selçuk*, Nşr. Abdullah Bakır, İstanbul 2009.

AMITAI, Preise: *Mongols and Mamluks: The Mamluk-İlkhaniid War (1260-1281)*, Cambridge University, Cambridge 1996.

ANONİM: *Selçukname (Tevarih-i Ali Selçuk)*, Nşr. H. İbrahim Gök vd., Ankara 2014.

ARWELTSI, Vardan: *Compilation of History*, Nşr. Robert Bedrosian, Long Branch, New Jersey 2007.

BARTHOLD, W.: "Hulagu", *İA V/1*.

BARTHOLD, W.: "Tacik", *İA XI*.

BAYPARS: *Tarihi II*, Nşr. M. Şerefüddin Yaltkaya, Ankara 2000.

⁵² Bkz. B. Spuler, *İran Moğolları*, s. 386 vd.; İlhan Erdem, "Sahib-i Divan Şemseddin Cüveyni'nin Anadolu'ya Gelişi, Yeni Moğol Rejiminin Kurulması, Sonuçları", *Prof. Dr. Kazım Yaşar Koprıman'a Armağan*, Ankara 2003, s. 337-345.

⁵³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Z. Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, s. 236 vd.

BOYLE, J.A.: “Dynastic and Political History of the İlkhans”, *The Cambridge History of İran V*, Nşr. J.A. Boyle, Cambridge 1968.

CAHEN, C.: *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Nşr. Erol Üyepazarcı, İstanbul 2011.

EBU’L-FARAC, Gregory: *Ebu’l Faraç Tarihi II*, Süryanice’den İngilizce’ye Çev.: Ernest A. Wallis Budge, Türkçe Nşr. Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1999.

_____ : *Muhtasari’-d-Düvel*, Nşr. Şerafeddin Yalıtıkaya, Ankara 2011.

EL-ÖMERİ, Şehabeddin b.Fazlullah: *Ebsar fi Mesaliku’l Memalik’-il-emsar (Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım)*, Nşr. Ahsen Batur, İstanbul 2014.

FAZLULLAH, Reşidüddin: *Camiü’t Tevarih (İlhanlılar Kısmı)*, Nşr. İsmail Aka vd., Ankara 2013.

GALSTYAN, A.G.: *Ermeni Kaynaklarına Göre Moğollar*, Nşr. İ. Kamalov, İstanbul 2005.

GRİGOR, Aknerli: *Okçu Milleti Tarihi*, Nşr. Hrand D. Andreasyan, İstanbul 2007.

HAYTON, Korykoslu: *Doğu Ülkeleri Tarihinin Altın Çağı*, Nşr. A. Tayfun Özcan, İstanbul 2015.

HETUM, King: *History Of The Tatars*, Nşr. Robert Bedrosian, Long Branch, New Jersey 2004.

İBN BİBİ: *El-Evamirü’l-Ala’iyye fi’l-Umuri’l Ala’iyye*, Nşr. Mürsel Öztürk, Ankara 2014.

İBN TAGRİBERDİ: *En Nücumu’z-Zahire*, Nşr. Ahsen Batur, İstanbul 2013.

İBNÜ’L-VERDİ: *Tarih-i İbnü’l-Verdi*, Nşr. Mustafa Alican, İstanbul 2017.

KOPRAMAN, K. Yaşar: *Mısır Memlükleri Tarihi (Sultan el-Malik al-Mu’ayyad Şeyh al-Mahmudi Devri)*, Ankara 1989.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad: “Baybars I”, *İA II*.

_____ : *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, İstanbul 1981.

KRAMERS, H.: “Muinid-dün Süleyman Prvane”, *İA VIII*.

MAHMÜD EL-KAŞGÂRİ: *Divânü Lügâti’t Türk*, Nşr. Serap Tuba Yurtsever vd., İstanbul 2007.

MERÇİL, Erdoğan: *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, Ankara 2011.

MİRHOND: *Tahrir-i Ravzatu’s-Safa (5. Kısım)*, Nşr. Dr. Abbas Zeryab, Tahran 1358.

MUSTAWFİ, Hamdu’llah Kazvini: *The Ta’rih-i Guzida (Tarih-i Güzide)*, (İngilizce trc. E. Browne), London 1913.

MÜNECCİMBAŞI, Ahmed b. Lütfullah: *Camiü’d-Düvel II*, Nşr. Ali Öngül, İzmir 2000.

MÜSTEVFİ, Hamdullah Kazvini: *Tarih-i Güzide*, (Farsça Trc. Abdullah Hüseyin Nevai), Tahran 1944.

OKTAY, Hasan: *Ermeni Kaynaklarında Türkler ve Moğollar*, İstanbul 2007.

POLO, Marco: *Dünya’nın Hikâye Edilişi*, Nşr. Işık Ergüden, İstanbul 2003.

SEVİM, Ali - MERÇİL, Erdoğan: *Selçuklu Devletleri Tarihi*, Ankara 2011.

SÜMER, Faruk: “Anadolu’da Moğollar”, *SAD I*, Ankara 1970.

- _____ : *Kara Koyunlular*, Ankara 1992.
- TOGAN, Z. Velidi: “Moğollar Devrinde Anadolu’nun İktisadi Vaziyeti”, *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası I*, İstanbul 1931.
- _____ : *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1981.
- TURAN, Osman: *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 2010.
- VARDAN, Müverrih: “Türk Fütühatı Tarihi (889-1169)”, Nşr. Hrand D. Andreasyan, *İÜEFY, Tarih Semineri Dergisi I/2*, İstanbul 1937.
- YAKUBOVSKİY, A. Yu: *Altın Ordu ve Çöküşü*, Nşr. Hasan Eren, Ankara 2000.
- YİĞİT, İsmail: *Memlukler (1250-1517)*, İstanbul 2008.
- YİNANÇ, M. Halil: “Elbistan”, *İA IV*.